

ATELIER
POPULAIRE

DELLWO, KARL-HEINZ

Ni dolazak, ni povratak

Uvod

Karl-Heinz Dellwo rođen je 11. 4. 1952. u Opladenu u siromašnoj obitelji koja se stalno selila u traženju boljih egzistencijalnih uvjeta. Kao mladić radio je raznovrsne poslove, bio je pomorac, pomoćni radnik, poštari, itd. 1973. godine sudjeluje u skvoterskom pokretu u Hamburgu, gdje zauzima napuštenu zgradu i zbog toga provodi jednu godinu u zatvoru. 25. 4. 1975. zajedno s petero prijatelja, pod nazivom Komando Holger Meins, zauzima njemačku ambasadu u Stockholmu, tražeći da se iz nehumanih uvjeta iz zatvora Stammheim pusti 26 zatočenih pripadnika RAF-a, među njima i Andreas Baader i Ulrike Meinhof. Tokom krize u ambasadi dolazi do eksplozije, usmrćeno je dvoje talaca, a umire i dvoje terorista. Karl-Heinz je osuđen na doživotni zatvor, a na slobodu je pušten točno nakon 20 godina, u proljeće 1995. godine. Stockholm '75 predstavlja točku prekretnicu u povijesti njemačkog terorizma jer odsada njemačke vlasti više nisu htjele popuštati zahtjevima terorista kao što je to još bio slučaj s otmicom Petera Lorenza. 'Njemačka jesen' počela je 1977. s otmicom Hansa Martina Schleyera, a sljedeća 44 dana čitava Njemačka je bila u izvanrednom stanju, dok sve nije završilo oslobađanjem taoca u Mogadišuu, samoubojstvom RAF-ovaca u Stammheimu i ubojstvom Schleyera. Karl-Heinz Dellwo u to je doba već bio u zatvoru, gdje se također borio protiv nehumanih uvjeta odsluživanja kazne. Tako su tek nakon 72 dana štrajka glađu Karl-Heinz i dvoje njegovih prijatelja izašli iz izolacijskog pritvora u kojem su, bez ikakvih zvukova u potpunoj tišini, bili čak 2 i pol godine. Dotad uopće nisu imali ni međusobni kontakt.

Tokom 20 godina zatvora Karl-Heinz je sveukupno 18 mjeseci proveo u štrajku glađu. To je, smatra on i danas, bilo jedino sredstvo koje mu je kao zatvoreniku bilo na raspolaganju da pokuša promijeniti nehumane uvjete utamničenja. Sve do kraja izdržavanja svoje kazne, Dellwo uopće nije komunicirao sa čuvarima, a za sve potrebe (poput paste za zube, sapun ili toaletni papir) zatvorenici bi pisali na papir. To je bio jedini način da se održi jasna distanca spram državnog aparata kojem su čuvari zapravo bili 'produžena ruka'. Što se tiče RAF-a nakon 'Njemačke jeseni', Karl-Heinz je dosta kritičan i smatra kako se jedini kontinuitet s ranijim RAF-om sastojao u zahtjevu za oslobađanjem zatvorenika, dok je svaka suvisla kritika društvenog sistema postala nedokučiva. RAF se u očima aktera, smatra Karl-Heinz, u 80-im godinama pretvorio u apstrakciju, a osim toga je i nasilje kao mogući put revolucionarne borbe odavno već postao nedjelotvoran ili u najmanju ruku kontraproduktivan. U Italiji su Crvene brigade, koje su potekle iz sasvim drugačijeg konteksta nego RAF - regrutacijom u tvornicama - na kraju završile isto kao i RAF.

Danas Karl-Heinz Dellwo živi s Gabriele Rollnik u Hamburgu, također bivšom teroristkinjom i pripadnicom pokreta 2. Juni, koja je u zatvoru provela 15 godina. Karl-Heinz Dellwo danas vodi bellaStoria Film, malu nezavisnu tvrtku specijaliziranu za dokumentarne filmove, i ubraja se u rijetke bivše pripadnike RAF-a koji se ne libe govoriti o svojoj prošlosti. Većina ostalih bivših članova RAF-a u međuvremenu je promijenila identitete, emigrirala ili i dalje ostaje rezervirana spram medija. Karl-Heinz Dellwo je osebujan i po tome jer je prvi bivši RAF-ovac koji je javno

ustvrdio da se u Stammheimu ipak nije radilo o ubojstvu terorista, već o svjesnom i planiranom samoubojstvu kao posljednjoj instanci borbe. Osim toga, upravo je s Karl-Heinzom prekinuta dvadesetogodišnja šutnja tokom koje su recentnu burnu povijest Njemačke s jedne strane ispisivale žrtve terorizma, a s druge strane državni mehanizmi u kojima se svaka revolucionarna borba a priori osuđivala. 2004. godine švedski je režiser David Aro-nowitsch o njemu snimio dokumentarni film pod nazivom *Stockholm '75*. 2007. izašla je knjiga razgovora s Karl-Heinzom Dellwoom pod nazivom *Das Projektil sind wir. Der Aufbruch einer Generation, die RAF und die Kritik der Waffen* (Projektil smo mi. Ustanak jedne generacije, RAF i kritika oružja).

Srećko Horvat

DELLWO, KARL-HEINZ

Ni dolazak, ni povratak

225

U zatvoru mi se moja situacija činila usporedivom sa situacijom nekog astronauta. Visoki sigurnosni trakt neke svemirske postaje koja kruži oko Zemlje, tehničke veze s vanjskim svijetom i kontakt poput povremene radio-komunikacije. Pogled na cjelinu odvojen od društvene svakodnevnice te često samo nerazumijevanje oko konkretnoga koje se ukazivalo poput iluzije i ludila.

Takav je bio i RAF: pogled iz velike daljine. Odbacio je promjenu neposrednog te tražio nešto posve novo. 'Skok' je tada bio često korištena metafora. Već sam u zatvoru ponekad pomislio: Skočili smo i nismo dospjeli nikamo. Oni u zatvoru Stammheim našli su na koncu rješenje za sebe: skok u smrt.

Nismo uspjeli. Danas kažem i sljedeće: 'S pravom!' Očito nismo bili u stanju da uspostavimo i održavamo protudruštvene socijalne strukture. A ipak! Svaki novi pokušaj oslobođenja uvjetovat će rastajanje od građanskoga društva čime će stajati na sličnom polazištu kao i mi.

Sastali smo se 1996. na predavanju Davida Beckera u glavnoj zgradi sveučilišta u Hamburgu. 'Mi' je pritom ionako samo još poveznica s prošlošću. RAF je slomljen 1993., 'monolit RAF', kako ga je nazvao Rebmann, rascijepio se, a to je nedostajuću političku perspektivu učinilo neprevladivom. Ovo 'mi' također znači i nekadašnji članovi oružanih grupa post-šezdesetosmaškog vremena. Aktualno 'mi' 1996. više nije postojalo.

U zatvoru je vjerojatno svatko od nas pročitao knjigu Davida Beckera *Ohne Hass keine Versöhnung (Nema pomirenja bez mržnje)*. Na predavanju su se pojavili i drugi bivši zatvorenici. Oni koji su prelazili na drugu stranu ulice ili spuštali pogled kad bi me susreli, također su tražili njegovo predavanje. Činilo se kao da se sačuvalo ono zajedničko koje je nadživjelo subjektivne nesuglasice. Sjedili smo raštrkani u mnoštvu i slušali predavanje Davida Beckera o mučenju i traumatiziranju u Čileu, ne samo političkih zatvorenika i njihovih pripadnika. Becker je govorio i o traumatiziranju društva koje proistječe iz šutnje i potiskivanja. Na kraju ove sesije najavljen je sljedeći susret na temu mučenja. Taj se susret dogodio tjednima kasnije u Balint-Institutu u Hamburgu, a bio je zamišljen kao nešto više od stručnog skupa različitih pristupa terapiji. No i tamo se pojavilo više od desetak nekadašnjih pripadnika oružanih grupa iz Savezne Republike Njemačke koji su dijelom doputova-

li izdaleka. Moj je dojam bio da je 'stručnu publiku', ukoliko nije unaprijed nešto naslutila iz najava, nadjačalo ono što ih je upravo tamo snašlo.

Situacija u visokom sigurnosnom traktu, dugogodišnje različite izolacijske varijante bile su, doduše, poznate, ali su se izbjegavale. Naposljetku se ni David Becker nije činio oduševljenim kada su ga pitali za situaciju u Saveznoj Republici Njemačkoj i radije se pozvao na Čile. No Volker Friedrich je u jednom prilogu reagirao rekavši da situacija u visoko sigurnosnim traktovima nije bila društveno percipirana, da mučenje nije crna privilegija Trećeg svijeta te da i ovdje postoje traumatiziranja kao posljedica političkih borbi koje moramo promatrati neovisno o djelovanjima pojedinaca ili političkih grupa.

Tijekom njegova izlaganja tu i tamo se iz kruga nekadašnjih čulo kako netko tiho gund'a 'da'. Ovdje nam je iskazano poštovanje s obzirom na pokušaj razaranja uperen protiv vlastitog Ja i Mi. U pet od prisutnih šest radnih grupa bila je riječ o zatvoru, izolaciji i prisilnoj borbi za preživljavanjem. Ova je sesija rezultirala potrebom da se organizira poseban susret za bivše članove oružanih grupa.

Na sljedećem susretu bilo nas je možda 25. Nadao sam se da ćemo govoriti o nama, o zatvoru, politici, grupnom moralu, rascjepu, o samouništenju našeg kolektiva, lažnom ispunjenju naših nadanja, također da ćemo naći novu razinu kako bismo međusobno razjasnili ono privatno i još puno toga. Sigurno je svatko imao takve interese, inače većina ne bi ni došla. No pobijedilo je nepovjerenje i potreba da se zataji. Na početku se odmah nastojalo ograničiti: 'Želimo govoriti samo o zatvorskim uvjetima', dolazilo je iz redova onih koji su se definirali kao druga frakcija. Trebalo bi govoriti o djelovanju neprijatelja, ne o onom vlastitom. Prisutni terapeuti postavljeni su pred ove odrednice. Oni su stručnim terminima trebali dokazati da je zatvor bio zatvor na smrt, prema tome mučenje. Sve je drugo bila politika, ali za to ne trebamo terapeute. Još godinama kasnije mi je B. pri jednom zatvorskom posjetu nabijala na nos kako ona ne treba takve ljude kako bi došla do politike. To je nekoć bio i moj stav: 'Doktore, izliječi sama sebi!'. U zatvoru ne možemo dopustiti ništa drugo. No u međuvremenu je velika većina nekadašnjih članova oružanih grupa bila vani i nikakva ih državna moć nije više priječila u raspravljanju. Povijest RAF-a se iscrpila (iako je do pro-

glašenja o raspuštanju nakon zahtijevanja došlo tek dvije godine kasnije, svima je ipak bilo jasno) – pa ipak: Mi samo nismo bili sposobni da međusobno komuniciramo. Trebao nam je zaštićeni prostor, i trebao nam je pogled koji nas prati izvana.

No nekima se činilo kao da smo još uvijek u zatvoru i da je svaki vanjski svijet neprijateljski, što je i izbilo na vidjelo pri pokušaju da se ograničimo isključivo na govor o onome gdje smo bili žrtve. Kao da bi svako upućivanje na našu vlastitu odgovornost te svaka kritika naše političke kao i socijalne prakse pokvarili započinjanje kao takvo. Drugi nisu htjeli ni čuti kako smo nešto učinili sa sobom samima. Za njih smo morali biti kolektiv koji je imao pozitivnu socijalnu samostrukturu. Sve ostalo nije pripadalo ovamo, kao da nije bilo stvarno, već je stvarna bila jedino želja i zahtjev da budemo drugi ljudi. Podsjetio sam tada samo kao primjer na L-a, koji je 1977. izbrisan s liste zatvorenika koji će biti oslobođeni jer je nakon teških tjelesnih mučenja koje mu je nanio čuvar u kaznenoj ustanovi Bochum bio prekinuo štrajk glađu. Onaj tko ne može sve izdržati, ne može se ni boriti! To je bio i naš moral. A on je imao i onu hladnu stranu da je sve svodio na funkcionalnost za borbu.

S ovim upozorenjem već sam ionako bio potvrdio generalnu sumnju u sebe da u pitanje dovodim temeljne izvjesnosti. Čitav je sastanak bio pomalo delikatan. Činilo se kao da će se sve svakoga trenutka ponovo slomiti.

Na sljedećem su susretu neki ponovno istaknuli da tema smiju biti samo zatvorski uvjeti. A postavljeno je i pitanje moći. M, jedan od psihoanalitičara koji nije mogao doći na ovaj susret, u pismu kolegi izjasnio se za nastavak susretanja te je pritom otvorio pogled. Njega je samoga oblikovalo iskustvo iz vremena pripadnosti K-grupama, iz kojih je nakon dugogodišnjeg grupnog djelovanja bio isključen zbog jednog jedinog prigovora. Njegov najbolji prijatelj od najranije mladosti se u tom slučaju stavio na partijsku liniju te prekinuo odnose s njim. Čini se da je prijateljska izdaja konstanta u 'službi na stvari'. Čak i kada je za njega i njegovo vodstvo K-grupa politika splasnula, nikada nije došlo do rasprave o osobnom raskidu, odnosno o izdaji. M. je, dakle, povukao paralele s RAF-om. To je kod jedne pripadnice RAF-a izazvalo žestoku reakciju, zahtijevala je isključenje M-a uz obrazloženje kako si ne može predstaviti to da i dalje bude u grupi s osobom koja strukture RAF-a drži usporedivima sa strukturama ostalih grupa. Zatim

je to željela i progurati, no to joj nije uspjelo. Tada sam u raspravi bio otvorio pitanje samopostvarenja, bez kojega ova borba uopće ne bi išla. Time sam se još jednom ras-krinkao u očima drugih. Tražili su razliku, a iz nje suprotnost, kako bi se mogli obraniti. Konačno se činilo da smo pronašli liniju raskola među nama koja se mogla obrazložiti. 'To je kod tebe crvena nit', izjavio je L, kako bi potom razjasnio veliku razliku, to da je kod nje i kod drugih na djelu jedna druga – naravno, mislilo se pritom revolucionarna – subjektivnost, naime ona s ciljem da 'sebe samu, tijelo, politiku i moral učini funkcionalnima za borbu'. Protiv imenovanja samopostvarenja isticala je samofunkcionalizaciju kao veliku razliku. Još jednom je pobijedila potreba za razgraničenjem.

Na trećem susretu poslali su potom samo još dva izaslanika, ađutantska karaktera bez pouzdane vlastite pozicije s kojima se onda nije moglo ni o čemu raspravljati. Oni su pak objavili da njihova frakcija ne bi više dolazila u ovu grupu i da će organizirati vlastitu koja će se baviti samo temom zatvorskih uvjeta. Nikada je nisu organizirali.

Preostala skupina bila je jedna posve druga grupa; grupa koja se katkad i meni samome doimala vrlo čudnom, ne samo stoga što je bila sastavljena od nekadašnjih članova RAF-a i pokreta 2. lipnja, članova 'borilačkih jedinica' (*Kämpfende Einheiten*) ili legalnih pristalica, već i stoga što ju je pratilo više psihoterapeut(kinj)a iz različitih terapijskih škola. Sve je bilo bez dugoročnog koncepta i dogovora. Dugo vremena nismo znali hoće li svaki sljedeći susret ujedno biti i posljednji. To su i zatvorenici i terapeuti uvijek iznova dovodili u pitanje. Od otprilike osam do deset terapeuta posljednjih je godina ostalo dvoje, Volker Friedrich i Angelika Holderberg. Pa i na 'našoj' strani, dakle, na strani nekadašnjih militanata i njihovih pristalica pokoji su izostali, a novi pristigli.

UMETAK 1: Srećem M, nisam ga vidio 32 godine. Nismo bili prijatelji, samo smo se poznavali, kako je to tada često bio slučaj. Bio je prijatelj Ullricha Wessela, jednog od naših koji je preminuo u Stockholmu. Njega sam pak sreo kao prvoga iz grupe koja je potom nastupila kao 'Kommando Holger Meins'. Bio mi je, pored moje partnerice, najbliži iz grupe. M je pričao o U-u, a ja sam po prvi puta čuo da je U. bio homoseksualac. Dalje čujem nešto nevjerojatno, pa ipak, budući da je tada pristajalo našem životnom shvaća-

nju, istodobno i nekako poznato: s prijateljem je U. putovao najprije Evropom, potom Afrikom. Došli su sve do Konga. Bez novca i namirnica, a i voda je bila pri kraju, stajali su tamo na nekoj cesti i nisu mogli dalje. Pokretačka je snaga bila: ostaviti za sobom jednu dionicu i svladati prošlost, društvo, obitelj, zemlju i ljude. Pokupio ih je neki vozač kamiona, koji je radio za U-ovog oca, za njegovu tvrtku plemenitim drvom. U Africi ih je sustigla prošlost i lažno ih spasila. Ako nema bijega, što se može izgubiti?

Bili bismo umrli jedni za druge. Mnogi i jesu. No u to vrijeme nismo znali ništa ni o čijoj prošlosti. Takav je bio moj odnos prema većini u grupi 'Kommando Holger Meins', ali to je vrijedilo i za godine prije ilegalnosti. Pravo ime svoje djevojke doznao sam tek nakon našeg uhićenja. Nikad je nisam pitao, a nije ni ona mene. Živjeli smo i borili se zajedno; razgovore o prošlosti praktički uopće nismo vodili. Ona je bila izgubljena i odsječena. Jedni o drugima znali smo tek to što smo o sebi prepoznali na drugome. I da smo željeli van iz društva, ne u trajnom potiskivanju poput bijega, već poput konfrontacije u znanju da nam je naš vlastiti život ukraden i da ga moramo ponovno osvojiti. S moga gledišta, što bi za druge moglo biti posve drugačije, bili smo otpočетка tako međusobno bliski i stoga što smo ionako bili izgubljeni. Uvijek se iznova iznenadim kad drugi iz moje skupine kažu da je revolucija za njih bila nešto stvarno moguće. Nikad nisam imao takvo stajalište. Kad sam pristupio RAF-u, emocionalna faza iz 1968. nakon koje smo mogli otvoriti sva vrata i našem vlastitom oslobođenju, već je bila iza nas. Još smo snagu crpili iz starog socijalnog vrela, no ono je sve više i više presušivalo. Meni se činilo vjerojatnim da ćemo osobno vrlo skupo platiti. Nije me to plašilo. Prilagođavanje u ovo društvo smatrao sam većom prijetnjom. Tako se ništa nije moglo izgubiti. Važno je bilo jedino to da se u otporu ima vlastiti socijalni i politički proces. Već sam 1972. svoje papire predao RAF-u. Mene je samoga zadržavala tek nesigurnost u to jesam li dovoljno zreo za ovu borbu.

Nekad, s 19 ili 20 godina spotaknuo sam se o pojam 'antagonizam'. Na pitanje o značenjskoj jezgri toga pojma dobio sam sljedeći odgovor: 'Antagonistički sukobi su oni sukobi koji se mogu riješiti samo oružanim putem'. Ovaj je odgovor tada bio uvjerljiv i otpočетка prihvatljiv. Naišao je na sljedeće raspoloženje: jasno povući

227

15. srpnja 1971.
U najvećoj policijskoj potjeri u dotadašnjoj povijesti Njemačke, s preko 3.000 policajaca, u Hamburgu ubijena članica RAF-a dvadesetogodišnja Petra Schelm, koja je bježala pred policijom.

DELLWO, KARL-HEINZ
Ni dolazak, ni povratak

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

liniju razgraničenja, samo dalje ka kontrapoziciji! Život počinje napadom na vanjske prilike. Činjenicu da smo se usudili napasti te da nismo htjeli izdati ni nas ni zajedničku stvar, pretpostavili smo kao izvjesnost. To je bilo mnogo, i dugo je izdržalo. No obećanje sadržano u tome, obećanje da će se borba za oslobođenje odrediti kriterijima koji politički i socijalno opstaju, nismo održali.

Mi, nekadašnji zatvorenici i nekadašnji militanti, mi koji smo ostali na ovim susretima, razgovarali smo jedni s drugima. To je u usporedbi s prethodnim godinama već bilo puno. Nitko nije otvoreno izgovorio svoje mišljenje. Uvijek koncentrirani na 'neprijatelja', izvanjsko, na to da se 'pogled usmjeri naprijed', tijekom vremena izgubili smo prvobitnu posebnost RAF-a da u sebi samom pronade i uništi društvenu oblikovanost sadašnjosti kao i prošlosti, stanje onoga *koloniziranog* kapitalom i ono što dijeli od drugoga. Podbacili smo u pogledu naših vlastitih zahtjeva. U njima u početku nije vrijedio *privatni* interes.

S naknadnog gledišta do 1977. postojao je jedan RAF, a nakon toga neki drugi. Želio sam prići onim prvim godinama, u kojima sam na prvom mjestu iziskivao radikalnost prema samome sebi. U godinama nakon 1977. ovo je iščeznulo. RAF više nije informirao o sebi i svojim emancipacijskim ostvarenjima. Najprije sam mislio da oni koji su vani trebaju vremena za to, i da je naša solidarnost u tome da im damo to vrijeme. No očito da nitko nije bio u stanju da radikalno promisli svoju vlastitu praksu. Hladnokrvno moram uvidjeti da se već i moja vlastita grupa s vlastitim djelovanjem u Stockholmu mogla obračunati jedino opravdavajući se. Nakon smrti zatvorenika u Stammheimu morali smo iznova za sebe iznaći kolektivni smisao u određenju političke osnove i u onome što je protudruštvena radikalnost.

Bez toga je politika RAF-a izgubila svoj neposredni priključak na vlastitu emancipaciju te postala *izvanjsko* stanje sustava u odnosu na koji je pojedinac mogao ostati neshvaćen. Ovdje po meni leži jedan od razloga zašto je, primjerice, lik poput Peter-Jürgena Boocka mogao godinama izdržati i uvijek iznova obnavljati svoj maraton laži i prijevare. I Boockova pojava također bila je ono što nam je vani razorilo zatvorom uvjetovane iluzije o socijalnom stanju grupe. S vremenom nakon 1977. povezan je, doduše, prigodničarski govor o kolektivitetu – no bez ikakve reference u stvarnim odnosima. U ovom RAF-u sve smo više *odgađali*: samokritiku, kritiku vlas-

tite politike, komunikaciju o smislu grupe, kolektivnu potragu za stvarnom koncepcijom oslobođenja, dakle, sve ono što je *unutarnja osovina* oslobođenja. RAF nakon 1977. postao je politička grupa kakvih je bilo mnogo. Doduše, s jednom razlikom: oružana grupa. To je njene posljedice u usporedbi s onima drugih političkih grupa učinilo posebno fatalnima.

UMETAK 2: Na početku, u kontekstu oslobodilačkih pokreta koji su se formirali diljem svijeta RAF je trebao biti političko posredovanje, korespondencijska grupa za antiimperijalističke borbe iz rubnih zona imperijalističkog sustava u njegovu centru. Isto tako ona je povremeno mogla posredovati kao *jedan* mogući odgovor na tadašnji ratni imperijalizam koji su SAD provodile u Vijetnamu. S mnogima je već dijelila egzistencijalističko neprihvatanje poslijeratnog društva koje je bilo oblikovano antikomunistički i nacistički. Nasuprot tome, činilo se da je *raskid* sa svime oslobođenje i uvjet za jedan drugačiji život. Kasnije, s moga gledišta od 1972. nadalje, ova su se posredovanja izgubila. Kontrakturne pozicije iz 1968. još uvijek nisu činile temelj za protudruštvo. Tadašnja oružana borbena struktura RAF-a policijski je srušena. Nakon doglednog poraza SAD-a u Vijetnamu, vraćanja antiimperijalističkih borbi na periferiji metropolskog sustava u njihovu nacionalnu jezgru (državotvorstvo) te 'normalizacije' prisvajanja viška vrijednosti u (modernizirajućem) uobičajenom građansko-kapitalističkom pogonu, koji bi s onu stranu immanentnih prepirki oko raspodjele mogao posegnuti za načelnim društvenim konsenzusom među pojedinim klasama, RAF je takoreći sve jasnije slovio kao nesuvremena ratna formacija, kao metoda koja je izgubila svoje mjesto, zapravo svoje internacionalne referentne točke, te stoga nije mogla postići svoj cilj.

U pokretačke snage šezdesetosmaškog pokreta pripadalo je shvaćanje da moramo napustiti tlo građanskoga društva kako bi omogućili revolucionaran, također i nepotkupljiv životni i društveni proces. Ovo se shvaćanje ne hrani nekom neodređenom nadom, već stvarnošću onoga kontrakturnoga. Pobuna je odavno imala svoju vlastitu težinu. Nismo se mogli upustiti u normalizaciju kapitalističkih odnosa jer post-nacističkoj državi u njenom samopomirenju s nacionalsocijalističkim elitama i građanskim struk-

229

28. siječanj 1972.
Willy Brandt uvodi novi zakon kojim sumnjivi postaju svi koji žive u kolektivnim stanovima ili skvotovima. Taj Brandtova "radikalna odredba" (*Radikale-nerlass*) svojevrsni je odgovor na "dugi marš kroz institucije" koji je propagiralo studentski pokret pod utjecajem Dutschkea.

DELLWO, KARL-HEINZ
Ni dolazak, ni povratak

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

turalnim elementima fašizma nismo mogli osporiti da je demokratska, a da se pritom ne odrekne samih sebe. Jednako je nemoguće bilo prihvatiti samozavaravanje mase da bude 'zloupotrebljena i prevarena'. Morali smo napustiti ovo tlo. To je 'sigurno' bilo moguće samo u napadu na sustav. Sa šezdesetomaskim pokretom i njegovom antiimperijalističkom politizacijom RAF je dijelio nepomirljivi stav prema zločinu prošloga sustava i novom imperijalističkom kapitalizmu, a kroz oružanu borbu ovaj je stav nesumnjivo i *eskalirao*. U eskalaciji je potom sve više ostajao osamljen. S 'konceptom gradske gerile' u srcu ljevice dogodilo se osobito frakcioniranje: ono između taktički utvrđenog odgađanja oružane borbe i objave njenog nužnog neposrednog izvršenja. S pozicije zajedničkog pokreta, u kojemu se tada doduše i na pitanje revolucionarne sile u načelu odgovaralo pozitivno, RAF je postao protuigrač i protivnik sustavu opozicijske ljevice koja je željela čekati na mase. S druge strane, RAF je bio i – iako nenamjerno, ali iz te uloge – njihov zastupnik budući da je zaista potaknuo opće revolucionarne fantazije.⁰¹ Nakon puštanja na slobodu presrelo me puno aktera iz lijevih političkih skupina, s kojima tada uopće nismo htjeli imati posla, objašnjavajući da su *i oni gotovo* pristali uz oružanu borbu, tako da sam ponekad gotovo trljao oči od iznenađenja. Namjesto njih mi smo nakon sveopćeg pokreta proživjeli ustrajnost na revolucionarnoj borbi i njen neuspjeh te tako stekli konkretna iskustva za vlastiti, daljnji životni put. Ako pobliže pogledamo procese u grupama koje su nakon 1977./1978. postale parlamentarne, uočiti ćemo značajna trvenja i teškoće u ovom procesu pretvorbe. Ove teškoće u životnom slomu koji je nastao prilagođavanjem upućuju na to kako je osnova protivna vladajućem sustavu mnogima iz pobune postala samorazumljiva. Kao protuigrač i u zastupničkoj situaciji borba više nije izražavala tendenciju, već je primarno postala dokazom da je uopće moguća i da je i drugi mogu voditi. Nakon raspuštanja dotada još bitnih političkih posredovanja borba je sve više postajala borbom za to da spasi samu sebe kao nužnost i mogućnost. Avangarda kao opravdanje sebe same.

Stockholm. Bili smo jedna od grupa u RAF-u. Naša je akcija bila dogovorena s nekima unutra. Ja pak uop-

će nisam bio predviđen. Akcija je već bila isplanirana, a ja sam doduše znao da će se dogoditi oslobodilačka akcija, no nisam bio obaviješten ni o čemu konkretnom. Ulrich Wessel, kojemu sam bio rekao da hoću sudjelovati u provedbi oslobodilačke akcije, odbio je moje sudjelovanje s obrazloženjem da je pet aktera već gotovo previše, da nas je malo u ilegali te da je važnije, ako akcija propadne, da ostane onih koji bi organizirali sljedeći pokušaj. Obrazloženje je bilo usmjereno na stvar i opstanak organizacije, te stoga i razumno. Ako oslobođenje uspije, trebalo je nanovo promisliti čitav koncept gradske gerile. U 'Kommando Holger Meins' bio sam tada došao intervencijom Andreasa Baadera, nakon što sam na njegovo pitanje jesam li već promislio o sudjelovanju u akciji odgovorio jasnim 'da'. Andreas je bio nezadovoljan činjenicom da pripreme traju tako dugo. Ranije sam već bio izvršio neke stvari te sam očito stekao određeni ugled u njegovim očima. U Stammheimu je vladala bojazan da će onda kada tamo već započne sudski postupak, postati još teže osloboditi zatvorenike. Vjerojatno jedan ili dva tjedna prije ovoga pitanja sreo sam jednu ilegalku koja je, kako sam kasnije saznao, iznašla posao ispomoći kojim se mogla priključiti Stockholmu. Kad sam je upitao što misli kako bismo mogli izvući zarobljenike, predložila mi je zauzimanje njemačke ambasade u Stockholmu. Spontano sam je kritizirao primijetivši da će se švedska socijaldemokracija ipak podrediti njemačkoj. To mi se činilo očitim. Imao sam također na umu druge predodžbe o oslobodilačkoj akciji. Kada je stiglo Andreasovo pitanje, odustao sam od kritike. Više nije bilo prilike da se oslobodilačka akcija nanovo definira. Stockholm je bio organiziran do najsitnijih pojedinosti; u međuvremenu smo prebacili oružje preko granice, a svi su smatrali da nas vrijeme pritišće. Mogao sam samo reći 'ne' te promatrati ono što se interno više nije moglo izmijeniti. No to nisam htio, osobito stoga što su mi oni, koje sam poznao iz grupe, bili ili postali vrlo bliski.

Ako analiziramo razvoj koncepta gradske gerile, uvidjet ćemo da je u stockholmskoj grupi već dominirala militarizacija politike i njena samosvrhovitost u političkoj grupi. Tu je protudruštvenost zamijenio moral jednodržavnosti, dosljednosti i beskompromisnosti. A on je primarni jezik rata, odnosa prijatelj-neprijatelj, linije razdvajanja; odnos koji se, kad se jednom usvoji, više ne mora odraziti na suprotnu stranu, no isto tako ne mora

01 Za J.Ph.Reemtsmu, koji je u bijesu govorio kao naknadni kritičar, ove veze ne postoje ili su posve beznačajne za analizu. Kulminacija generacijskog jaza u poslijeratnom vremenu u oružanoj borbi pomoću pitanja o 'socijalizmu ili barbarstvu' koje je razumljivo iz prošlosti i sadašnjosti kod njega je postala izrazom nepolitičke opijenosti moći bolesnih pojedinaca, odnosno 'mucavih idiota' s nihilističkom subjektivnom osnovom. Meni se u svakom slučaju čini da preko geste prezirne negacije RAF-a jednu stvar treba prenijeti kao samorazumljivost: da izvan građanskih okvira ne može biti životne osnove na kojoj bi se moglo razviti čovječanstvo. Tako završavamo kod FDP-a.

02 1973. godine sam kao bespravni useljenik u napuštenu kuću zatvoren na jednu godinu. Tijekom procesa sam na temelju jasno dokazive lažne izjave nekog policajca osuđen na jednogodišnju zatvorsku kaznu, koju bih kao istražni zatvorenik bio za tri ili četiri dana potpuno odsjedio. Tijekom ovog kažnjavanja bio sam preko jedanaest mjeseci u totalnoj izolaciji. Moje protivljenje da se podredim zatvorskoj logici rezultiralo je mnogim 'iznenadnim zapovijedima' koje su me grubom fizičkom silom u zatvoru povlačile tamo-amo. Zatvor sam zaista izdržao u svim okolnostima. 1975. godine Vrhovni sud se odlučio na reviziju državnog tužilaštva da se bespravni useljenici moraju osuditi još i zbog članstva u kriminalnom udruženju. Važno je napomenuti kako je za vrijeme mog boravka u zatvoru 1973. godine ubijen Salvador Allende, što su odobrili mnogi pristalice iz političke klase. Politička i ekonomska klasa uvijek je davala do znanja koliko bi daleko mogla ići.

više sebi samom opravdavati ni cilj niti svoj način. Stockholm na osnovi gubitka političkog mjesta pokazuje da je RAF pokušao subjektivistički preskočiti opadajući legitimacijski sklad za revolucionarnu borbu. Imali smo predodžbu da za nas odlučujućim pitanjem moći s državom, takoreći u posljednjem trenutku, možemo preokrenuti tendenciju raspada unutar radikalne ljevice. Mislili smo, kad državi zadamo poraz, to će ohrabriti mnoge druge. To je također prešutno moglo značiti da ne provodimo akcije čiji uspjeh nije siguran. To kod nas nije bio slučaj, budući da smo bili odlučili da odbijanjem zahtjeva gubimo i život te time pokazujemo odnos koji ne dopušta povratak. Smrt u Stammheimu stoga nam nije bila nimalo strana. No ono protudruštveno, ono što se može konkretno imenovati, drugo socijalno tu je već bilo odgođeno za kasnije te prevladano militarističkim. Postali smo zastupnici ljevice, država je postala zastupnik kapitalističkog sustava. Sve do takozvane 'ofenzive' 1977. pokazuje se rastuća sposobnost za vojničku pretvorbu oružane borbe s opadajućom političkom kvalitetom.

Smrt Holgera Meinsa tumačio sam kao svjesni čin državne politike koja je nas, dakle one ljevičare nesklone integraciji, više ili manje gotovo svim sredstvima željela prisiliti na prihvatanje sustava i odustajanje. Stajali smo u ukupnoj vizuri ljudi posljednje ratne generacije koji su pred sobom kao bojnu sliku imali pripremanje naše generacije na prilagođavanje sustavu. Smrt Holgera Meinsa poklapala se s mojim iskustvima.⁰² Općenito nisam imao iluzija o našoj budućnosti. Tad mi se činilo neodložnim da sami moramo doći do istog uopćenog odnosa prema zastupnicima države i sustava. Smrću Holgera Meinsa za mene je došao 'trenutak istine'. U zatvoru, tijekom uhićenja zbog bespravnog useljavanja, iščitavao sam sudske govore Maxa Holza⁰³ iz 1920-ih koji je samokritički u porazu primijetio kako ljevičari nikad nisu dovoljno dosljedni te da stoga uvijek gube. Vidio sam potvrdu za te riječi u pobjedi nacionalsocijalizma i u porazu Komunističke partije Njemačke. Imali smo iskustva s Vijetnamom, Čileom, perzijskim šahom, vrhovnom diktaturom u NATO-državi Grčkoj i mnogim drugim. Analiza 'novoga fašizma' koje je dolazila iz Francuske dala mi je interpretativni okvir za ono što je njemačka socijaldemokracija preokrenula protiv šezdesetosmaškog pokreta svojom mješavinom represije i integracijskih ponuda u moderniziranom kapitalizmu, u kojemu je danas bjelodano u čijem interesu su izvršene modernizacijske reforme, te

tko su pobjednici, a tko gubitnici. Nas tada ništa više nije iznenađivalo. Počeli smo hladno gledati suprotnu stranu i razmišljati bez emocija.

Suodgovaran sam za smrt dvoje pripadnika veleposlanstva. Svatko iz naše komande snosi jednaku i nepodijeljenu odgovornost za to. U zatvoru mi je u nekom trenutku postalo jasno da ne možemo govoriti ni o kakvom protudruštvu ili protumoralu, ako to uključuje mogućnost smaknuća talaca te time i potpuno postvarenje ljudi. Bilo bi to tek barbarsko društvo. Danas prihvaćam to da se naše djelovanje osudi i da ono mora imati posljedice po nas. Legitimnost se ne konstruira ako to uključuje nepravdu prema drugima. To pokazuje tek dvije situacije koje treba odbiti.

Nakon 1977. u RAF-u je postojalo prikriveno prilagođavanje političkom shvaćanju koje nije više tako radikalno djelovalo na subjektivnu konstituciju aktera. To mi se činilo jasnim. Ako se nekoć uvijek iznova pokazivao napor da se uskladi i jednako odmjeri politika prema unutra i prema vani, dakle, da se zahtjev u odnosu na druge poveže sa zahtjevom prema sebi samima, sada se pak činilo da podjela između 'unutarnjeg' i 'vanjskog', između 'ja' i 'ti', između 'po sebi' i 'za sebe', između 'subjekta' i 'objekta' sve više određuje politiku i strukturu. Oslobođenje je postalo oslobođenjem u trećem licu. U tom smislu simbolički sam shvatio pisma jednog zatvorenika koji je kao nitko već godinama u dotičnom pismu imao onaj karakteristični stil: 'Treba uraditi... Mora se učiniti...' itd. – radikalnost u poticaju na akciju, ali ipak nije došlo do promišljanja usmjerenog na grupu, njeno stanje, refleksije usmjerene na vlastito ja. Akcije i očitovanja RAF-a nakon 1977. su preko sredstava opovrgnuti, no *sadržajno* je izvršen povratak na politički odnos prema sustavu u kojem se moglo izostaviti dovođenje u pitanje vlastite pozicije. Revolucija je takoreći izgubila svoj prvi objekt: revolucionara koji sebe shvaća kao aktera otpora u društvenoj stvarnosti, dakle, koji pokazuje kako se on ili ona odnosi prema stvarnim proturječijima. Taj se proces zbivao unutra kao i izvana. Također s posljedicama i po vlastitu spremnost na zalaganje: prekid štrajka glađu najvećeg dijela zatvorenika 1981. nakon smrti Sigurda Debusa već je signalizirao da je vlastito zalaganje ograničeno, da više nije bilo samo po sebi razumljivo da se borbenim procesima pridaje veće značenje nego vlastitom životu. To je potvrdila većina zatvorenika u štrajku glađu 1985.⁰⁴ Izlazak Siegfrieda

03 Hölz, Max: Vom weissen Kreuz zur Roten Fahne. Frankfurt/M, 1969, Verlag Neue Kritik, Paperback

04 Ja sam 1981. kao i 1985. godine pripadao onima koji tada nisu željeli prekinuti sa štrajkom gladu. 1981. Sigurd Debus umro je od posljedica prisilnog hranjenja. Tada jednostavno nije dolazilo u obzir da se prekine sa štrajkom samo stoga što je država, kako bi politički razmrsila ovu smrt, učinila nekoliko neodređenih ustupaka. 1985. je u internim diskusijama o tijeku štrajka gladu utvrđeno da ne smije doći do prekida, bez obzira na to koliko je situacija opasna za pojedinca. Prihvatili smo to u Celleu i imali gotovo dva smrtna slučaja u našoj četveročlanoj grupi. Prekinuli smo onda kada je na drugom mjestu situacija slično eskalirala. Gledano iz današnje perspektive sretan sam zbog ove nedosljednosti i mislim da treba zahvaliti drugima da nije bilo više mrtvih. No za mene je to tada bio središnji problem: ako je netko odgovoran za neku borbu u kojoj ima mrtvih, no ako sam za sebe ne prihvaća svaku posljedicu, borba jest ili će biti korumpirana. U našoj predodžbi revolucionarne borbe, kao vjerojatno u predodžbi gotovo svih revolucionarnih grupa na svijetu, život nije bio vrhunsko dobro nekog revolucionara.

231

lipanj / srpanj

1972.
Uhićenje mnogih članova RAF-a, među njima su Andreas Baader, Holger Meins, Jan Carl Raspe, Gudrun Ensslin, Brigitte Monhaupt, Ulrike Meinhof i Irmgard Möller.

DELLWO, KARL-HEINZ
Ni dolazak, ni povratak

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

Haaga iz RAF-a jednostavnim pismom zatvorenicima od pola stranice pokazao je da je ona prijašnja samorazumljivost, prema kojoj povratka više nema, bila nagrižena i kod onih koji su nekoć jasnim rečenicama druge upućivali na to. Kao da se iluzija raspršila.⁰⁵ Izvana je izgledalo slično, a 1985. su i oni, koju su se nakon 1977. opredijelili za ilegalu, u međuvremenu također završili u zatvoru te su jednako tako odlučili.

Smrt u Stammheimu. Samoubilačko ubojstvo. 'Projektil, to smo mi!', napisao je Andreas Baader grupi artikularajući time moral u kojemu su subjekt i njegova svrha ujedinjeni. No to također znači i sljedeće: ako se 'subjekt' i 'objekt' više ne razdvajaju, onda to tako završava: dakle, smrću. (U samoubojstvu je i nužni dokaz nesebičnosti kao posljednje, prividno oslobađajuće instance prosudbe koja pojedinca legitimira u njegovim djelima.) Umjesto odgovora, automatska reakcija: subjektivno i političko treba ponovo razdijeliti. Tamo gdje se ranije tražio kolektivni pojedinac i identitet u kolektivu koji prevladava smrt (tako što aksiomatski podmeće smisao života te otuda i to da je zadatak čovječanstva da izgradi smisao), sada je u praksu stupio stari rascjep između onoga 'za sebe' i 'za druge' (to se kompenziralo pozivanjem na 'autentičnost' u borbi). RAF je sve više postajao formom, određen radikalnošću koja se u prvom redu izražavala oružjem.

U našim je političkim skupinama važno pravilo da pred druge ljude ne postavljamo zahtjeve koje najprije nismo postavili pred sebe same. Ova radikalnost, koju sam i sâm bio identificirao s RAF-om, otišla je i korak dalje: proces učenja bio je nešto što se traži u borbi; njegovi neizbježni rezultati nešto na čijim se pretpostavkama mogla razviti revolucionarna subjektivnost. Ne nailazeći na održivu osnovu za revolucionarnu borbu, ustrajanje na namjeri da se novi koncept revolucionarnog procesa u metropolama povijesno učvrsti vodio je do neprestanog zaoštavanja sukoba, do – kako se potom i dogodilo 1977. godine – bjesomučnog ubrzanja. Poruka 1977. jest da neprekidno zaoštavanje protiv društvene sadašnjosti, za čije se razvlaštenje nema snage, vodi ravno u vlastitu smrt.

Čini se da je to dvostruka tragedija svake avangardne pobune: ona mora neizbježno propadati toliko dugo koliko se društvene snage oblikuju u nevidljivu moć iza leđa subjekata prema vlastitim zakonima. *Ona ne podnosi nikakvu normalnost*, pa tako ni onu vlastitu.

Ona mora dalje. Ilegalci su nakon 1977. naslutili ili znali da revolucija ne dolazi. Stoga nisu nikada ponudili radikalno promišljanje svoga napada na državu, koji je bio organizacijski vrhunac RAF-a, no u vlastitoj je percepciji zaostajao daleko iza stvarnog značenja. Stoga su na svaki pokušaj promišljanja reagirali tek šutnjom ili odbijanjem. 'Ne bojati se veličine vlastitih ciljeva.' No što ako ih još uvijek ne shvaćamo? Onda smo pregaženi – pa bilo i smrću vlastitih drugova koji u svojoj smrti pokazuju da su svakako bili svjesni veličine vlastitih ciljeva. Činilo se da su oni vani, koji su i dalje bili aktivni, uvidjeli ili naslutili da neprestana revolucija završava u samoraspuštanju. Meni se to čini jasnim stoga što su se oni prilagodili u oružanoj borbi te su je na koncu nastavljali samo formalno. Umjesto sadržaja primjena sredstava. Kasnije, 1980-ih godina, sljedeći su akteri RAF-a revoluciju smatrali oružanom formom, ne više socijalnom mogućnošću. Određena formom njima je u vlastitoj slici streljačka komanda postala krajnji izraz radikalnosti, no u ispravnoj percepciji izvana tek najgora izlaganje opasnosti.

Vrijeme u zatvoru meni je, kao vjerojatno i većini drugih, bilo obilježeno okrutnošću i izdržljivošću. Tada sam se držao nade da se nekad opet može nadovezati tamo gdje je započelo moje politiziranje i na ono što sam povezivao s RAF-om: posvuda biti na tragu proturječju u društvenim pitanjima i željeti ga razriješiti, domoći se povijesti, socijalnih procesa, a na oslobođenje gledati kao na nešto što je tu samo za sebe i što se čovjeku nudi, trajna potraga za emancipacijom od stega i neznanja o postojećoj društvenoj te time i individualno učvršćenju laži, dakle neprestana revolucija. To je bila tajna u pogrešnoj koncepciji: 'Služiti narodu', što je primarno tek pokušaj potvrde da postoje važnije orijentacije od onih vlastitog života, ono važnije i od vlastite grupe. U RAF-u je na početku postojala svijest o tome da je on revolucionarna grupa tek onda kada se bori za to da se negira u mobilizaciji za sam revolucionarni proces. To su, doduše, prekršili već i osnivači RAF-a u određenju revolucionarne borbe kao borbe za moć oko oslobođenja zatvorenika.

Sumnjam da je izdržljivost, nada u novu poticajnu klimu u društvu za one vani bila temeljito drugačija. Blago rečeno, radi se o oružanom iščekivanju zrelosti vremena ne vjerujući više da je uopće možemo iznuditi. Takve su onda bile i akcije i unutarnja struktura. Godi-

05 Ovdje bi se moglo navesti još Wackernagela i Schneidera. No moram povući razliku. Siegfried Haag je naprosto napravio rez. I nije ga želio obrazlagati interno o njemu raspravljati. Kasnije se, iz taktičkih razloga, radi ubrzanja oslobađanja i javno ogradio od njega. Wackernagel i Schneider nisu bili u stanju sebi priznati da im više ne odgovara RAF i njegov oružani odnos prema sustavu. U beskrajnim su se objašnjenjima pozivali na marksizam i često tek samo visokoškolsku diskusiju o etici, kako bi došli do konačnog otkaza RAF-u. Andreas Baader je jednom o tome skovao rečenicu kako nitko neće otići bez pokušaja da sa sobom ponesi i moral. Haag je ovdje po prvi put drugačije postupio, s moga stajališta neoprostivo, tada ipak iz drugih razloga.

06 Nakon odvođenja aviona u Entebbe kojeg je izvelo međunarodno krilo RZ-a (Rote Zellen), Gudrun Ensslin je napisala da su se zatvorenici iz Stammheima gotovo javno ogradili. Pripadao sam onima koji su to primili s beskrajnim olakšanjem.

07 Pitanje moći u ovom smislu, koje je dakle moralo sadržavati i dokidanje otuđenja kao sastavnog dijela politike, moralo je sadržavati i oslobađanje zatvorenika. Stoga je ruganje Fritza Teufela nad 'Oslobodite-gerilu-gerilu' samo izraz neshvaćanja onoga što je za RAF bila oslobađajuća politika. Pitanje razračunavanja s otuđenjem je prema mom mišljenju potpuno zaobišlo pokret 2. lipnja. A on je bio radikalno lijeva politička grupa koja se usmjerila na stanja svijesti svoje baze, u borbi za vlast na rupe u sustavu, popularno-radikalna grupa koja je ipak željela biti i popustljiva. Kao takva morala se raspasti zajedno sa svojom scenom. Moguće da je na temelju svoga koncepta bila uspješnija od RAF-a. No čini se da nije u nasljeđe ostavila ništa više od difuznog mita klasne borbe o 'nama dolje' i 'vama gore' koji se hranio anegdotalama.

nama, desetljećima naš je grupni stav bio da sva važna unutarnja pitanja guramo u pozadinu. U prvoj cedulji izvana, koju sam nakon 'Jeseni '77' primio u Kölnu, stajalo je: 'Držati se zajedno, sada ipak znamo tko je još uz nas i da su nepouzdana drugovi otišli'. Bila je to glupa utjeha za naš politički, socijalni i moralni poraz. Nisam s time mogao ništa učiniti. Što je još htjela oružana borba, ako se ne mjeri prema kriteriju da potakne, ili barem ubrza prevrat zrelosti prilika?

Kada sam 1995. došao iz zatvora, moje su katastrofe bile iza mene. Najveća je bila otmica aviona i odvođenje u Mogadishu, dakle, poništenje sigurnosti da imamo granicu, priznavanje protumoralna i samoobaveze; tada se otmicom slučajno i nasumice zatečenih ljudi po prvi put načelno, dakle u ime čitavoga RAF-a, *razotkrio* slom. Grešaka i osuđivanja bilo je već i ranije, no to su za mene do tada bile greške pojedinaca ili pojedinih grupa. Otmica aviona u jesen 1977. osnivala se na zajedničkom prihvaćanju između osnivača i onih vani te je očitovala promjenu u središnjem političkom određenju.⁰⁶

UMETAK 3: U stammheimskom procesu zatvorenici su javno kritizirali akciju na zgradu novinske kuće Springer jer su u njoj bili ozlijeđeni radnici. To sasvim sigurno nije bila jedina RAF-ova akcija koju bi se moralo kritizirati. No bila je to akcija koja je djelovala na izvornoj liniji RAF-a te tražila poveznice sa sadržajima šezdesetosmaškog pokreta. Za ovu anti-Springer-akciju bila je odgovorna Ulrike Meinhof. Ova je kritika prema mom mišljenju imala dalekosežno značenje jer se u njoj pokazalo više od manevarske kritike, jedno odbijanje mobilizacijskih linija koje počivaju na starim pozicijama klasne borbe. U ovom slučaju, onih pozicija svijesti manipulirane medijima koji podržavaju sustav, dočim se RAF u zatvoru bavio time da razvije pojam otuđenja prema kojemu se otuđenje objašnjavalo vlastitom logikom odnosa i čije je dokidanje zahtijevalo raskid sa svim starim. No to je također značilo i raskid sa starim intelektualcima, budući da su ovi ostali u vezi sa starim odnosima, a kao primjer za to navest ću samo potpunu i osobno shvaćenu denuncijaciju Petera Brücknera od strane stammheimskih zatvorenika. No politička uloga Ulrike Meinhof bila je u RAF-u na početku: uspostaviti vezu sa starim antifašističkim pozicijama, linije povezivanja sa starim antifašističkim i klasnim bor-

bama te komunikaciju s intelektualcima s lijevice. Iskritiziravši ovu poziciju u javnom procesu odbačena je ranija politička linija RAF-a, ali i s njom povezana politička uloga Ulrike Meinhof. RAF se bavio time da potpuno raskine sa svojim, 1970. godine još uvijek prisutnim predodžbama, prema kojima je bio moguć zajednički razvoj legalnih i ilegalnih političkih snaga. S pozicije razdoblja od 1974. do 1977. nije postojalo ništa što bi se iz lijevog pokreta moglo revolucionarno transformirati. To je značilo i raskid u komunikaciji s onima koji su ostali vezani uz stare odnose. Avangardi je u konačnici preostalo samo to da slijedi svoju vlastitu nužnost, dakle da ubrzava svoj vlastiti sadržaj – ili da se raspadne. RAF je u potpunosti postao organizacija onoga što se s njegova gledišta činilo nužnim za razvoj revolucionarnih borbi širom svijeta. Raskid s odnosima značio je otvoriti pitanje moći sa sustavom te time zacrtati razvojne linije ostalim socijalno-revolucionarnim borbama u svijetu, koje su bile antiimperijalističke i u čiji je politički identitet pripadala i spoznaja o tome da može postojati samo jedna globalna revolucija.⁰⁷ Ovo je, s jedne strane, stvorilo posebnu bliskost s Palestincima, no s druge je strane referentna točka stanja svijesti iznutra izgubila svoje značenje. Činjenica da je ovaj odnos da se sebe sama učini projektilom revolucije, dakle, da se uvijek principijelno misli preko sebe, također bio slomljen, odnosno da su se akcije ipak slomile na neposrednim vlastitim interesima, svjedoči o tome da se subjekti ne mogu posve odvojiti od sebe samih. Ponuda stammheimskih zatvorenika vladi u listopadu da se oslobođeni zatvorenici više neće vratiti oružanoj borbi čitavu je oružanu borbu dovela u pitanje. Za nas bi bilo nemoguće da neki više ne sudjeluju u oružanoj borbi, a da drugi umru ili propadnu u zatvoru. Samo što je ova ponuda naišla na vladu koja je i sama željela rat i poraz svoga protivnika. Skok naprijed više nije imao dohvatljivi cilj. Stoga je za troje stammheimskih zatvorenika završio smrću. Njemačka pod vodstvom poručničke generacije Drugog svjetskoga rata konačno se osjećala pobjednicom.

Najprije sam mrtvim stammheimskim zatvorenici iznutra zamjerao da su se potajno iskrali i ostavili nas da se nosimo s posljedicama. Nakon što je 19. listopada 1978. u vremenskom razmaku od 30 sekundi neki

233

Siječanj 1973.
Nixon povlači vojsku
iz Vijetnama.

DELLWO, KARL-HEINZ
Ni dolazak, ni povratak

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

socijalni zatvorenik preko zatvorskog dvorišta zaurlao najprije obavijest: 'Baader je mrtav', a potom 'Ensslin je mrtva' tako glasno da sam je mogao čuti i u kontaktnoj blokadi, moja je prva misao bila da ih je vlada kao 'pro-tutaocce' dala službeno smaknuti. Računao sam s nečim sličnim i tijekom kontaktne blokade u Köln-Ossendorfu, gdje sam u to vrijeme bio izoliran. Mogli smo opipati mržnju čuvara oko nas. Onda, nakon ukidanja kontaktne blokade i prvih informacija, vjerojatnijim mi se činilo samoubojstvo. H, koju sam vidio nakon nekoliko dana i kojoj sam priopćio svoje mišljenje, pomislila je samo: 'Ti si razjaren'. Neko sam vrijeme bio nesiguran, kasnije sam mislio da je zadatak Schmidtove vlade da dokaže da u pitanju nije bila državna akcija. Godinama sam pokušavao izbjegavati tu temu. Nisam našao nijednu lojalnu mogućnost da artikuliram svoje sumnje, a da pritom još i Irmgard Möller iz vlastite grupe ne dovedem u pitanje. Godinama kasnije u Celleu smo katkad oprezno razgovarali o ovom pitanju. Za mene je ono bilo prvo na listi pitanja za raspravu, ukoliko bismo uspostavili integraciju. No do toga nikada nije došlo.

Danas u smrti troje stammheimskih zatvorenika vidim i druge stvari: oni su onima vani oduzeli političku, ali također i osobnu prisilu neprekidnog pojačavanja pritiska na pitanje zatvorenika. Nakon njihove smrti RAF je bio *oslobođen i vani* kao i od dužnosti prema životu osnivačke generacije, dakle, slobodan da o svemu iznova odlučuje. No također i iznutra bačen u hladnu vodu odgovornosti za socijalni sadržaj revolucije. Borba za moć u zatvoru razriješena je tako da država *više nije* mogla *raspolagati* zatvorenicima u Stammheimu, da ih dakle *nije više* mogla ni *kazniti*, *niti* ih je *više* mogla *pobijediti*. Svojom su smrću umakli neumitnoj osveti države, ali i osveti konkurentskih političkih pozicija. Presuda nad njima nikad nije postala pravomoćna. Tu je i poraz *kojeg* više nisu morali živjeti i u kojem su se po posljednji put uzdigli do subjekta. A i samopromišljanje: od pokreta je nakon neuspjeha političke borbe ostala egzistencijalna strana. To se moglo utanačiti i sa samim sobom.

UMETAK 4: Ljeto 1977. Komunikaciju između Stammheima i ilegalaca organiziralo je više osoba: Volker Speitel, moj brat Hans-Joachim Dellwo i njegova tadašnja djevojka Elisabeth von Dyck. I Speitel i moj brat također su se bavili transportom oružja na sedmi kat. Moj je brat uhićen prije Schleyerove otmice i

kontaktne blokade. Prema njegovim je izjavama zbog odnosa s djevojkom, koja je razmijenjena u ilegalu i koju je tamo uvijek iznova sretao te je želio slijediti, tijekom kontaktne blokade odbijao svaku izjavu i stoga se oglasio tek nakon smrti stammheimskih zatvorenika. To je prihvatljivo i može biti istina, s obzirom na pitanje tko se prvi bio oglasio i otkada su službe bile upućene u to da se oružje nalazi na sedmom katu. Speitel je u to vrijeme bio u Danskoj. Početkom listopada 1977. odlučio se vratiti u Njemačku. Znao je da će neposredno nakon prelaska granice biti uhićen. Politička je klima tada bila tako uzburkana da je Seitel morao računati sa zatvorskom kaznom od barem 15 godina. Njegov je povratak prihvatljiv samo ako bi, imajući u vidu nadolazeći poraz, želio ući u pogodbu. Najvažnije u toj pogodbi bilo je ono što je mogao ponuditi, činjenično stanje oružja na sedmom katu. Speitel je prije mene pripadao izvornoj stockholmskoj grupi. Nakon stockholmske akcije mjesecima se skrivao u inozemstvu da vidi može li se uopće vratiti. I to me utvrđuje u pretpostavci da se, kad je 1977. službeno ušao u Njemačku, mogao vratiti samo znajući da će biti uhićen. Državno odvjetništvo je uvijek tvrdilo da je Speitel službeni iskaz dao tek nakon 19. listopada 1977., dakle nakon smrti zatvorenika. To formalno može biti tako, no ne kaže ništa o razgovorima s ostalim sugovornicima prije toga. Njegova bi razgovorna razina ionako prije bila razina obavještajnih službi. Iz jednog kasnijeg slučaja saznajemo da je ustavna zaštita, danima nakon Kölna, u tajnom skrovištu držala zatvorenicu koja je surađivala kako bi snimili njene izjave i pogodili uvjete. Ni ove se izjave nigdje nisu službeno pojavile. Na kraju mora da je bilo ovako: neki su ljudi u državnom aparatu znali (barem iz Speitelovih izjava) za deponirano oružje i namjere zatvorenika da se njime posluže, ili za sudjelovanje u aktualnom pitanju moći s državom ili za vlastitu smrt. To bi moglo objasniti zašto je vlada odbila pripustiti visoko rangirane političare zatvorenicima, iako su ovi molili za razgovore te iako je bilo jasno da i ilegalci prihvaćaju konsenzus koji je postignut sa zatvorenicima. Razgovore među zatvorenicima sasvim je sigurno slušao neko iz službe. Akcije prislušivanja bile su poznate već i ranije. Nakon što je objavljena vijest o napadu na Lufthansin avion u Mogadishu, zatvorenici su se odlučili za smrt.

o8 Činjenicu da su (u koliko god velikom udjelu) stari ljevičari iz radikalno lijevog šezdesetomaškog pokreta nakon 1977. postali sastavnim dijelom vladajuće elite, dakle, da su individualno i grupno iznašli alternativu revoluciji, ne treba naknadno tumačiti time da oni početkom 1970-ih nisu željeli i poraz države te da pobjeda države nije u nasljeđe ostavila svoje rane i deformacije.

Samoubojstvo zatvorenika dogodilo se pod nadzorom i uz odobrenje barem jednog dijela državnog aparata. Nakon Speitelovih informacija iščekivanje ovog dijela državnog aparata ili na jednu oružanu akciju u zatvoru, kako bi je mogli nasilno ugušiti, ili na samoubojstvo, izražava želju da zatvorenici budu mrtvi. Je li riječ o ubojstvu ili samoubojstvu, postalo je predmetom rasprave koja će zaobići činjenicu da su mnogi željeli smrt zatvorenika.

Pitanje ubojstva ili samoubojstva nakon smrti zatvorenika učinili smo pitanjem žrtvovanja, vjerojatno iz posve drugačijih razloga, no sigurno i iz pretjeranih zahtjeva pred čitavom političkom situacijom. No sasvim sigurno i stoga kako se ne bi dalo mjesta raspravi o vlastitoj izdaji. Vjerojatno su stammheimski zatvorenici više od nas ostalih inzistirali na životu s vlastitim odlukama te su stoga i mogli sebi dopustiti istinu o tome da je borba izgubljena. Tabuiziranje pitanja samoubojstva uopće nije pravedno prema ovim zatvorenicima, koji su ustrajali pri tome da je oslobođenje povezano s tim da se može i mora učiniti ono na što nas navodi vlastita spoznaja. Posljedica ovog pitanja žrtvovanja jest to da su ovi zatvorenici naknadno de-radikalizirani i prilagođeni vlastitom putu koji u posljednjoj instanci ipak više nije sadržavao ovu nepopustljivost koja je stavom o 'pobjedi ili smrti' tražila istinu iznad vlastite namjere. Andreas Baader je interno izrazio stav da nema takve situacije u kojoj se ne bi moglo preokrenuti oružje suprotne strane te u kojoj se ne bi moglo biti ili postati subjektom. Oni su 1977. oružanom borbom željeli pojačani politički pritisak koji bi doveo do toga da država izgubi korak i da iz toga, ne samo za RAF, već i za pokretanje poslijeratne generacije, proizide i druga mogućnost osim one inače neminovnog potpunog neuspjeha.⁰⁸ Ovaj pojačani pritisak se prema njihovim predodžbama trebao nastaviti 1977. te se dijelom drugačije razvijati negoli je to stvarno bio slučaj do Schleyerove otmice. Za državu je poricanje znanja o naoružanju zatvorenika i ustrajavanje na neočekivanom samoubojstvu postalo dokazom za naknadno unižavanje vlastite spremnosti da se borba za moć vodi protiv dijela poslijeratne generacije koji se nije htio integrirati, borba u kojoj je od strijeljanja Benna Ohnesorga do smrti Holgera Meinsa sve manje ili više bilo legalno.

1 Million DM Belohnung
Dringend gesuchte Terroristen

Neu in die Fahndung aufgenommen sind:

Vorsicht Schußwaffen!

zur Ergreifung einer der gesuchten Personen lohnt sich ein 50.000 DM (insgesamt 1 Million DM) Belohnung ausbezahlt die unter Aufsicht des Landeskriminalamtes und der Polizei ausbezahlt werden. Sie sind nur für Personen bestimmt, die einen berechtigten Verdacht zur Verfolgung strafbarer Handlungen haben.

Bitte unterstützen Sie die Fahndung, indem Sie den Bundeskriminalamt, das 12 Bonn-Rhein-Straße, Tel. 0112 21 10 40 41, über jede weitere Informationen informieren.

235

30. travnja 1975.
Vojska Sjevernog
Vijetnama ulazi u Sai-
gon čime je okončan
vijetnamski rat.

DELLWO, KARL-HEINZ
Ni dolazak, ni povratak

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2008.

Gudrun Ensslin (citirano prema sjećanju): 'Ne mogu ti reći što trebaš učiniti. Mogu ti samo reći kako sama rješavam proturječje' – na temelju ovoga je samoubojstvo koje se kamufliralo kao ubojstvo za one koji nisu bili upućeni također i odbacivanje *orijentacijske funkcije* koju su oni, dakle, zatvorenici iz Stammheima, nekoć isto tako željeli ispuniti. 18. listopada 1977. više nisu htjeli pokazati kako sami za sebe rješavaju to proturječje da je oružana borba došla do kraja i da više nema povratka. Odgovornost da će ih drugi pratiti u samoubojstvu otklonjena je u prikazivanju ubojstva.⁰⁹ No ona je time postala zahtjev za nastavak borbe protiv vlastitog razumijevanja te je sadržavala opoziv da uvijek postoji oslobađajuće rješenje. Također i opoziv nas samih, s bilo kojim emocionalnim predznacima. Ingrid Schubert ju je mogla primiti jednako teško kao i zahtjev za nastavak borbe protiv vlastitog razumijevanja.

Posljednja je katastrofa bio 'rascjep', ludilo u grupi u kojoj je posve preuzeo komandu bjesomučni subjektivizam onih koji su se sa svojom suodgovornošću za 'Jesen 1977.' očitno mogli nositi samo potiskivanjem. 1993. godine mi smo u Celleu u dogovoru s ilegalnim članovima RAF-a pokušali putem intervencije mobilizirati politički pritisak te postići još i integraciju zatvorenika. Integracija je tada bila ključ političkog rješenja koje su priželjkivali svi zatvorenici. 1989. smo proveli štrajk glađu bez pojačanja pritiska te onima vani tako odaslali poruku da ne želimo ni da oni pojačavaju pritisak. Ovim smo štrajkom glađu toliko toga otvorili među nama, da je moralo postojati političko rješenje. Savezna vlada na čelu s Helmutom Kohlom nije ga željela. To smo krajem 1989. morali razočarano ustvrditi. Time nam se zamislivim činio samo stari obrazac pokreta: opet nekad započeti sa štrajkom glađu ili čekati na napade izvana koji će nešto politički pokrenuti. Zatvorenici, uključujući i mene, Helmut Pohl je u jesen 1989. javno objavio da očitno nema drugoga puta nego da se cijena drugoj strani podigne tako visoko da im se političko rješenje bude činilo kao manji gubitak. Oni vani su to protumačili tako da više nema smisla i dalje čekati na političku reakciju. Tupo zasjedanje Helmuta Kohla i s time povezana za nas bezizlazna situacija doveli su do napada na Herrhausena i Rohweddera. 1993. predložio sam među nama u Celleu pokušaj da se neka nezavisna snaga u vlastito ime i bez ikakvoga pozivanja na nas obrati Edzardu Reuteru, u to vrijeme šefu Daimler-Benza,

kako bi gospodarstvo interveniralo kod Kohla da ipak odobri političko rješenje kao izlaz. Istodobno se trebalo obratiti i predsjedniku židovske zajednice u Njemačkoj, Ignazu Bubisu, kako bi obišao sve zatvore, uvjerio se u pozicije zatvorenika i javno zauzeo za političko rješenje. Tako bi se svakom zatvoreniku pristupilo kao subjektu grupe i integriralo bi ga se u zajedničkom procesu odlučivanja. Za to sam pridobio Christiana Ströbelea. On nije imao nikakve veze s politikom RAF-a, no isto je tako znao i da nedjelovanje vodi isključivo u ponavljanja. Ni danas ne mogu u tome vidjeti ništa loše jer u najgorem slučaju ova je prilika mogla biti tek bezuspješni pokušaj jednog vanjskoga. Točno je da ovu inicijativu nismo dogovorili s drugim zatvorenicima izvan Cellea. Obavijestili smo ilegalce koji su se posve razočarani povukli iz komunikacije s ostalim zatvorenicima, budući da su im tamo u ponekad ispraznim, dijelom 20 stranica dugim spisima samo još nametali njihove navodne pogreške. Kao da su se željeli ograditi od njih, i kao da nisu i sami sudjelovali u tupoglavom militarizmu 80-ih godina. Odluka da našu inicijativu u Celleu ne dogovaramo s drugima proizašla je iz žalosti koju smo međusobno iskusili, iz saznanja da otvorena diskusija više nije moguća i da ne želimo brzopleto utrčati u sljedeća ponavljanja. Bio sam unekoliko iznenađen negodovanjem zbog prešućivanja odluke jer su drugi često bez dogovora s nama utvrđivali činjenice.¹⁰ Nit razgovora bila je već ranije i više nego nategnuta oko drugih pitanja. Nakon što je Ströbele započeo svoje pregovore, na moju je želju bio odveden do B, kako bi je izvijestio o svojim razgovorima. Tamo je informacija postala lakrdijom internog 'pitanja moći' i stoga je javno objavljen 'raskid' s nama.

Mi u Celleu nismo bili vlastita politička grupa samo stoga što smo tamo bili zajedno zatvoreni. Nitko nije želio biti interna frakcija, a mi smo bili sve drugo osim politička jedinica. Ali kao takve nas je sada valjalo poraziti. Još i danas to osjećam kao jedinu podlost. Morali smo sve zgrnuti kako bismo to preživjeli. Bez podrške nekoliko prijatelj(ic)a, koji su nas posjećivali i pisali nam, to bi vjerojatno i drugačije završilo. Vjerujem da je svatko od nas razmišljao hoće li to još moći izdržati. Nitko iz grupe RAF-ovih zatvorenika nije stao uz nas. Čak je i moja tadašnja partnerica potpisala javnu optužbu u pokušaju da nas se stjera u kut izdaje. U zatvoru sam, kao sigurno i svaki/a drugi/a, uvijek iznova bio u

09 Stoga je i pokušaj Wolfganga Porta krajem 1970-ih godina da povuče poveznicu između mrtvih u Stammheimu do Jima Jonesa i masovnog samoubojstva u sekta People's Temple na žalost zapeo tek u demagogiji.

10 Nakon smrti zatvorenika u Stammheimu nitko više zapravo nije mogao prihvatiti da će drugi stajati u sličnoj ulozi prema grupi kao oni tada. Nakon njihove smrti morali smo nanovo razviti sadržaj kolektivnosti i uopće pitanje naše unutarnje strukture.

dubokoj jami, depresivan i bez nade. Uvijek sam kao posljednji izlaz, onda, kada više ništa ne bude išlo, imao samoubojstvo, to mi je davalo sigurnost (stoga sam i ono tabuiziranje, da su stammheimske samoubojice mislile slično, smatrao bezumnim i s onu stranu svake realnosti). Nikada u to vrijeme nisam nijednom ozbiljno pomislio na to da se individualno spasim. I druga dvojica u Celleu slično su razmišljala. A ostali su protiv nas kao farsu ponavljali patološko stanje čistki 30-ih godina u Sovjetskom Savezu. U odnosu prijatelj-neprijatelj osjećaji se nižu jasno podijeljeni. U podređenosti 'grupi', odnosno 'kolektivu', štogod on predstavljao, 'službi zajedničkoj stvari', štogod ova stvar podrazumijevala (a nitko je od njih nije mogao formulirati), pojedinac ne znači ništa. Oni koji 1977. nisu željeli razmišljati, još su jednom inscenirali grupni doživljaj, ovaj put kao negaciju. Neuspjela politička borba za moć posve se okrenula prema unutra u reakcionarnom regulacijskom krugu s ponavljajćim karakterom iz Stammheima: samouništenje s krivnjom prebačenom prema van.

U godinama koje su uslijedile nisam bio siguran hoće li me pustiti iz zatvora. Sudski vještak, s kojim sam formalno uljudno ali odlučno odbio kontaktirati, u svom se stručnom mišljenju izrijekom očitovao protiv moga oslobođenja. Kada me je tjednima nakon toga, ujutro oko 9.15 nazvala moja odvjetnica te mi priopćila da je odluka o otpuštanju upravo pristigla, bio sam jednako pripravan i na suprotno. Svejedno koja je odluka pristigla, moralo se ionako najprije suzdržati od nje. Suzdržavanje je tehnika razrade.

Istog sam prijepodneva primio još jedan posjet. Bio sam najprije odlučio otići u posjet. Na koncu sam rekao svojoj posjetiteljici da, ako ima vremena, nakon toga još može doći po mene. Tada sam imao osjećaj da sam pobijedio. To se odnosilo na zatvor, dugogodišnju izolaciju i preživljavanje nakon rascijepa. Bio sam, usprkos nastojanju prijatelja, većinom ipak vrlo usamljen. Zatvor nam već godinama više nije mogao naškoditi. Odlučujuće borbe vodile su se godinama prije. Najednom su oni, koji su nas željeli razbiti, znali: to im samo zadaje muke, ali više nisu bili prisiljeni na to. Što je vrijeme više protjecalo, bili smo sigurniji, bio sam sigurniji da je ono najgore iza nas. U borbi za preživljavanje u zatvoru pobijedili smo u konfrontaciji. S druge strane, poraz je bio očit. Naša borba nije pokrenula nikakav emancipatorski pokret u društvu. S tim se moglo,

smatrao sam, još najprije izaći na kraj. Ja sam svakako mogao. H. mi je 1977. rekao da (mi) 'nedostaje izvjesnost pobjede'. To je vjerojatno bilo točno. Već sam ranije znao da su neke veće i značajnije grupe prije nas u povijesti izgubile i da je poraz izvjesniji. No poraz mi se činio zaista beskrajno bolan stoga što je RAF uništio samoga sebe. Samouništenje RAF-a koje je postalo očito nakon rascijepa bilo je u našem odnosu istoga značenja kao i samouništenje drugog, protudruštvenog mjesta, za koje smo mislili da smo ga bili izborili i da smo se time legitimirali. Upravo me je to interesiralo u borbi i u RAF-u: jedna drugačija životna osnova za mene i za čovječanstvo. Nakon toga više nije postojalo 'vani', jer pojedinac ili fragment grupe više ne čini 'izvanjsko' društva. On sâm je u životu i u društvu uvijek samo iskorijenjen. Odrastao sam u iskorijenjenoj obitelji. Na koncu opet stojim ovdje iskorijenjen.

Razgovarati međusobno o svemu tome, to se do danas nije dogodilo. Samo šutnja. Ponekad se naiđe na šaputanje iz stisnutih usnica da 'to vjerojatno nije tako'. Očekivao sam od 'grupe Balint', kako smo je nadalje zvali po mjestu prvog susreta, da će se ovdje naći međusobni jezik s kojim ćemo postati subjekti koji se mogu usprotiviti. Nitko mi nije bio tako blizak kao ostali iz naše grupe. Mučio sam se da shvatim i da prihvatim da drugi to mogu samo tako lako zaboraviti. Ima vrlo malo ljudi koji imaju usporediva iskustva kao mi, i stoga nije bilo međusobne zamjene za nas u mnogim područjima. No moje su nade bile uzaludne. Teško je pojmiti da su odnosi završili u potpunom otuđenju. Ili kolektiv bez samozaštite ili tuđost prema drugima.

Šest godina susreta, često s dugim razmacima, ujedno je i šest godina ne-susretanja s onima koji su to izbjegavali. Često sam imao osjećaj da nismo u punom broju, da govorimo u dvorani iz čije druge polovice zjape prazne stolice. Oni koji su ostali, govorili su o sebi i drugima, ponekad tako okrutno, neštedimice, puni bijesa i razočaranja zbog drugih, tako da smo uskoro shvatili da ne možemo biti sami sa sobom, da trebamo nekog izvana tko će posredovati, vući naprijed, tko će podići pogled na jednu drugu razinu. Ali, mi jesmo govorili – pa ipak, to je kao kod jednorukih ili jednonogih ljudi: izgubljeni ekstremitet uvijek se iznova pojavljuje u fantomskoj boli. Ostala je granica i uvreda. Uskraćena diskusija u našem se čitavom odnosu činila kao osveta, ali i kao samomržnja. Izgubljena bitka mora se popuniti

samokažnjavanjem da danas ništa ne može biti kao što je bilo nekoć. RAF je tada bio avangarda i kao takav je diktirao korak. Nakon poraza nitko ne treba ni pokušavati živjeti s nečim manjim. To je nepojmljivi moral ukotvljen u prošlosti. To objašnjava šutnju. RAF mora biti odsutan u današnjem životu. On postoji još samo kao prošlost, a ova se prošlost reprezentira. No ona više ne raspolaže nikakvim današnjim jezikom. Tamo gdje je nekoć traganje i samoproučavanje bilo dovedeno do ekscesa, okrenuto prema vani i učinjeno vidljivim, danas je tamo rješenje u protureakciji: skriveni život sa stisnutim zubima ili držanje odvojeno od konkretnoga života koje neće ništa pripustiti sebi i koje se hrani nadom da će se jednom ukazati neko rješenje, da će nastupiti zrelost vremena koja će sve razriješiti i opravdati slom i borbu općenito, pomoći subjektivnoj namjeri da dođe do konceptualizacije, koja će otkloniti današnje otuđenje i uza sve naše pogreške uputiti na to da smo imali u rukama nešto od budućnosti i da je borba stoga opravdana. Utoliko je šutnja o prošlosti izraz odbijanja da se poraz mora primiti na znanje.

Otvoreni naspram generacije koja je o svojoj prošlosti mogla samo šutjeti jer je teret bio tako težak da su potiskivanje i konstituirana nepojmljivost mogli simulirati rješenja, danas smo i sami dijelom odnosa koji je kao takav nijem. 100 godina borbe za integraciju u zatvoru, jer to navodno tek stvara pretpostavke za kolektivnu odgovornost i diskusiju, među 99 posto oslobođenih članova RAF-a vlada željezna šutnja, između njih i prema van. I gotovo 30 godina nakon stockholmske akcije preživjeli nisu ni jedan jedini put međusobno govorili o tome i o svojoj ulozi u svemu tome. Kao da bi se upućivanjem na to raspao vlastiti svijet. Kao da smo beskonačno uhvaćeni u ovom kavezu jednoga međuvremena, u kojem smo vidjeli, ali ne i uspostavili nešto drugo.

***

Nakon toga grupa je, dakle, bila jedna druga grupa. U teškim smo dramama mnogo toga međusobno račistili. Ne sve, a ponekad i samo to da se drugoga ostavi. Mnogi su sudjelovali samo godinu ili dvije. Drugi su bili novo pristigli i ostali su. Svi koji su prisustvovali i nakon istupanja ostalih već na početku, ostali su sve do kraja. Ja sam sa svoga gledišta zapravo uvijek bio prisutan. Za vrijeme jednoga termina bio sam u Italiji nekoliko mje-

seci, konačno daleko od ove zemlje i ponovo u situaciji u kojoj sam mogao promatrati izdaleka i ponovo pronaći svoj vlastiti ritam vremena. Grupa je do mene došla u obliku poziva Volkera Friedricha sa zahtjevom da moram pristati na neki drugi. Sjeo sam pokraj mora te zapisao svoj pogled na nas kao grupu i na neke od nas, također i na slobodu svoje odsutnosti. Čini se da je to bilo i prihvaćeno, kako su mi kasnije rekli. Inače, bio sam tri puta prisutan samo prvoga dana jer je drugi dan uvijek bio jedan termin kojega se nisam htio odreći. No možda moram u svakoj grupi dati do znanja i da uvijek iznova hoću ili moram biti i vani. To može biti druga strana toga da sam spreman i puno toga unijeti.

Ne vjerujem da su se neki promijenili, osim da je svatko otkrio nešto više o sebi samom. Također vjerujem da je odnos između onih koji su bili dijelom oružanih grupa i onih koji to nisu bili ostao podijeljen. Ovakav mi se zaključak barem nametnuo iz iskustva. No čini mi se da je svatko promijenio pogled na drugoga i da je nakon izgovaranja onoga što je u njemu/njoj ključalo mogao biti mirniji sa sobom i drugima. Gotovo uopće nismo govorili o sebi kao žrtvama države, sustava ili čega već. To bi se katkad pojavilo, no nije obilježavalo sesije. Pritom se najčešće radilo o odnosu koji je u toj situaciji vladao među nama. Dakle, puno smo govorili o međusobnim odnosima, očekivanjima i razočaranjima. Bez pratećih terapeuta, koji su ponekad i posve zapali u nesigurnost, ne bi bilo ni ove grupe, ni ovog razračunavanja, njegovog trajanja otvaranjem drugih gledišta i postavljanjem drugih prioriteta. U svakom slučaju: od otprilike osam do deset terapeuta ostalo je dvoje. Ostali su posustali. U nekim su mi slučajevima izostanci donijeli olakšanje. U slučaju one koja se u potpunosti i prevelikoj identifikaciji sa zatvorenicima bez imalo odmaka svrstala na našu stranu kao nešto što složno želimo, tako da zrcaljenje uopće nije bilo moguće. U drugim slučajevima zbog stalne šutnje ili seljačkih do naprosto samo plitkih postupaka. Jedan mi je još dugo nedostajao jer je iz svoje vlastite biografije u grupu donio iskustva neuspjeha novog kolektivnog životnog pokušaja. Oboje preostalih su za ovu grupu bili nužni zajedno, i u onome što se tiče njihove rodne uloge. Pamtim jedan termin, na kojem je jedan od terapeuta bio sam s nama te kada je grupna dinamika gotovo iskliznula kad je jednoj ženi, koja je došla iz područja podrške oružanoj borbi, izmakla sigurnost u grupi koja je do tada bila svima zagaranti-

rana. Nakon toga sam nazvao drugu terapeutkinju kako bih inzistirao na tome da su uvijek prisutni oboje. Pribojavao sam se da će pojedini izostati i da svrhu izvanjske pratnje – da otvorimo druge poglede, međusobno i na povijest, također: *da ih učinimo podnošljivima* – jamče samo oba terapeuta.

To je otprilike sedam godina susreta – ne želim ih mjeriti. Na jednom od posljednjih susreta sam razočarano rezimirao da se umnogome nešto tek površno promijenilo i da je temeljna sigurnost u međusobnim odnosima ostala upitna. To se odnosilo na jednog člana grupe koji se nakon raskola RAF-a, poput mnogih drugih koji su mislili da se moraju pozicionirati, bio postavio javno pokazujući odbijanje i otpadništvo prema 'nama', dakle, 'zatvorenici iz Cellea' koje se projicira kao jedinstvenu osobu, čime se na koncu prvenstveno uvijek mislilo na mene. Naš je odnos u grupi najprije bio takav da smo bili sretni što ne moramo negdje stajati sami, budući da je onda međusobno odbijanje postalo općepoznato i da je u najboljem slučaju bio moguć isforsirani small-talk. Tek smo u grupi onda godinama oprezno mogli razvijati nešto poput povjerljivosti i uzajamne simpatije. Ja sam se u svakom slučaju počeo upuštati u to. To je naišlo na jednoga upravo oslobođenoga zatvorenika iz druge frakcije i nakon toga je bilo određeno silovitom potrebom za razgraničenjem, kao da se ono u našoj grupi dalo zavesti na nejasan put s kojega se sada moralo spasiti. Za mene je to bila jedna temeljito deziluzionirajuća sesija jer sam ipak u sebi još nosio nadu u rekonstrukciju jednog izgubljenog intenziteta koji je jedno imao za sigurno: ne biti izdan. Uništenje ove sigurnosti bilo je deprimirajuće. Želja za kolektivnošću i solidarno povjerenje bez posjedovanja bili su usidreni duboko u nama. Danas se mijenja upravo način na koji se nosimo ovim gubitkom. Grupa je u prvom redu imala svoj udio u tome da sam svoj stari odnos, i što se tiče emocionalnih veza, mogao otpustiti u prošlost i u tome da prihvaćam svoju ulogu da ću uvijek iznova biti sam. To je puno. Bez sumnje je za moju današnju ravnotežu bilo i jest od velikog značenja da sam se izložio diskusijama o našoj prošlosti, pa i konfrontacijama koje su mi upućene. Razračunavanja vode dalje.

***

Čitajući ovaj tekst pitao sam se je li točno da smo jedva razgovarali o zatvorskim uvjetima. Prema mojim interesima to je bilo posve točno. Od 'druge strane', države koju smo shvaćali monolitno, očekivao sam svašta. Nisam znao hoću li to prebroditi, no nije me iznenadilo niti moralno potreslo. Bili smo u jasnom neprijateljstvu. Mislim da je za preživljavanje u nekoj ekstremnoj situaciji važno da nas ne nadjača ono što se može dogoditi. Želio sam u toj grupi bivših zatvorenika koju su pratili vanjski promatrači raspravljati o našim internim sukobima te kolektivno naći ono što usprkos porazu i pogreškama udovoljava barem našim razlozima i namjerama. Nitko od nas nije ovu borbu vodio iz reakcionarnih razloga ili pohlepe za individualnim bogaćenjem. S druge strane, i danas me sve više ljuti kad vidim kako se beskrupulozno na sve strane lagalo u javnoj slici o mirnoj i otvorenoj sili, o šikaniranju, sadizmu i konceptualnoj strategiji uništenja, također i o pravosuđu usmjerenom na političke ciljeve protiv nas. Naknadno su vlastito neprijateljstvo, mržnja i volja za uništenjem, možda i strah i histerija razodjenuli sve, a posebno zatvor, učinivši ga 'hotelom zatvorom' i ustanovom s beskrajnim privilegijama. Čini se da je potreba za odlukom na strani državno odgovornih bila izuzetna. Ali i ona drugih. Primjerice u taz-u (tageszeitung) se u knjigu idealnog svezatvorskog čuvara Kurta Österlea, protiv čijih su se opisa bez dokaza, konstruiranih iz ugodnih odlomaka iz povijesti izolacijskoga zatvora drugi u međuvremenu borili pravnim putem, uvodi uz prethodnu napomenu da se konačno stalo na kraj 'laži o izolacijskom zatvoru'.

Pri pomisli da govorim o zatvoru uopće ne znam što treba izabrati. To bi lako moglo ispuniti čitavu jednu knjigu. Moralo bi se dijeliti prema vremenu i metodi. Prema vremenu znači, na primjer, prije nekog sudskog postupka i nakon procesa, dakle prije i poslije momenta javnosti. Prema vremenu znači također i sljedeće: prije Jeseni 1977. i nakon Jeseni 1977. Tada sam, nakon Jeseni 1977, bio čvrstog uvjerenja da su zatvorskim administracijama s političke razine, dakle pokrajinski ministri pravosuđa, signalizirali da neko vrijeme postupaju s nama gotovo odriješene ruku. Vani su u to vrijeme upravo ustrijeljeni policijski postavljeni članovi RAF-a, unutra su se 'konceptije gospodara i psa' mogle jednom doista iscrpiti. U kaznionici Köln-Ossendorf šikaniranje i

otvoreno nasilje gotovo svakodnevno su si pružali ruku. Gotovo godinu dana tamo se, primjerice, radilo između svega ostaloga i s metodom uskraćivanja spavanja, a to znači stalno, često polusatno buđenje uključivanjem prodorne rasvjete i lupanje na vrata dok se ne bismo trgnuli od straha, a pod izgovorom da se mora provjeriti jesmo li još živi. Noć za noći, mjesec za mjesecom. Ako bi nekad živci i mirovali i ako bih rasvjetu jednostavno skinuo sa zida, to bi završilo tako da su me udarajući rukama i nogama odvukli u podzemnu hladnu bunker-ćeliju i privezali za tamošnju drvenu dasku. Ovi bi se primjeri dali po želji i nastaviti.

Podjela prema metodi znači: vrijeme prije i nakon novogradnje visoko sigurnosnih traktova. Od samoga sam početka bio izoliran u zatvoru. No visoko sigurnosni trakt bio je nešto novo. 1978. sam iz kaznionice Köln-Ossendorf nakon vjerojatno fizički najnasilnije godine moje zatvorske kazne, nakon šest dugih štrajkova glađu u godinu i pol, emocionalno i tjelesno posve iscrpljen, prebačen u Celle u novi visoko sigurnosni trakt i tamo ostavljen u socijalno potpuno praznoj situaciji. Bio sam u ćeliji s centimetar debelim neprobojnim oknima koja su bila čvrsto zatvorena i više se nisu otvarala. Ispred je stajao plot od dasaka koji je priječio pogled vani. Šumovi više nisu dopirali u ovu ćeliju. Unutra je bilo bijelo lakirano pokućstvo (stol i ormar), radiator je bio bijel, umivaonik i zahod od nehrđajućeg čelika, zidovi su bili pastelno žuti, strop bijel, vrata siva. Tri prodorne bijele neonske lampe, koje nisam mogao regulirati, svijetlile su od jutra do mraka. Kasnije se doznalo da su čelični kreveti odozdo bili premazani milimetar debelim slojem boje koja prigušuje zvukove. Pojedinačni izlazak u dvorište odvijao se u malom dvorištu trakta u kojem se moglo napraviti nekoliko koraka u stranu i poprijeko. Preko dvorišta je bila razvučena maskirna mreža savezne vojske. Kada sam nakon dolaska mojim dotadašnjim posjetiteljima dojavio svoju novu adresu, svakome je od njih određena trajna zabrana posjeta. Bio sam, izuzevši kontakt s odvjetnikom, potpuno sam.

Stanje ekstenzivne zvučne izolacije trajalo je dvije i pol godine, dok ga nije probio 72-dnevni štrajk glađu koji se trebao okončati vrlo okrutnim prisilnim hranjenjem. U ovom sam vremenu između ostaloga izgubio i govor i u mjesečnim posjetima iza razdjelnog stakla nisam više nalazio riječi. U tišini nas ponekad snađe osjećaj gušenja, i morali smo razviti veliku vlastitu kon-

diciju kako nas takvi osjećaji ne bi pregazili. Jednom nekoliko dana nisam mogao duboko udahnuti kisik. Do danas ne znam o čemu se radilo. Tada danima nisam radio ništa drugo nego se koncentrirao na disanje. Nitko ne stvara tako savršenu situaciju osjetilnog sakaćenja bez s njome povezane namjere. Voditelj ustanove koji je, kako se kasnije doznalo, netom prije raznim lažima u javnosti bio prikrio 'cellesku rupu', dakle, fingirani napad BGS-a (Bundesgrenzschutz = specijalna policija za zaštitu granica) na vanjski zid u Celleu, pozdravio me sljedećim riječima: 'Odavde više nećete izaći'. Pritom je, vjerojatno kako bi upozorio na veličanstvenu čast ovog njegovog zadatka, privezao kravatu s njemačkom zastavom. Napad BGS-a na vanjski zid kaznionice Celle tada je bio glavna argumentacija da se pooštre zatvorski uvjeti Sigurda Debusa koji je tri godine kasnije tijekom ponovnog kolektivnog štrajka glađu protiv ovih zatvorskih uvjeta umro od posljedica prisilnog hranjenja.

Ovo što navodim baca kratko svjetlo i daje tek nedostatnu sliku. Ne dotiče se ničega što bi meni bilo posebno, već baca samo jedno svjetlo na dugogodišnju svakodnevnicu svih. Ne želim to ni ovdje opširnije prikazivati; to nije bilo odlučujuće u našoj grupi. Izdržao sam. Drugi nisu, to se također ne smije zaboraviti. A to što sam mogao, pomoglo mi je u zatvoru da nikada načelno ne očajavam. Dodajem to na kraju kako bih napravio krivulju prema početku 'Balint grupe' i govoru Volkera Friedricha o potisnutom izolacijskom zatvoru, koji ni onda, kada se medijski naknadno uljepšava ili odmah poriče, nikome neće biti drugačiji.

Zaključak

Prema Marxu je revolucija, raskid s dosadašnjom poviješću, nužna kako bi se subjekti staroga društva mogli osloboditi dosadašnjih pounutrenja. Stoga ona mora biti sveopća. To smo znali. No – pritom bliži Franzu Fanonu i Sartreu – kretali smo i od toga da se pojedinac kroz borbu može osloboditi iz aktualnog povijesnog stanja, koje predstavlja postojeće društvo, i temeljno promijeniti. Moć i prisila su nešto što se može individualno odbaciti, a oslobođenje nešto što se u borbi za vlast s vladajućom strukturom starih odnosa može poopćiti. RAF je krenuo od toga da treba pokrenuti proces iz kojega će volja manjina za oslobođenjem moći postati općedruštvena. Smrt u Stammheimu proizišla je iz spoznaje da to nije dovoljno, da su naši naponi nedostatni, vjero-

11 Konceptija cilja izolacije Christiana Geisslera.

12 Usp. Benjamin, Walter: Zur Kritik der Gewalt und andere Aufsätze, 1965, ovdje: Geschichtsphilosophische Thesen, 15. i 16. teza, str. 90, Frankfurt/M, Edition Suhrkamp, 1. izdanje

jatno umnogome i pogrešni, da nedostaje zrelost vremena i što sve već ne. Ona priznaje neuspjeh i usprkos tome u koraku protiv moći, koja znači ubilački scenarij, odbija pokoravanje i svaki povratak. Ali smrt u Stammheimu i potvrđuje da sam poraz u pokušaju oslobođenja ne smije voditi tome da se predamo, dakle da se damo potkupiti. To je ostala specifičnost RAF-a: on nikada u čitavoj svojoj povijesti nije bio spreman da odustane od temeljnih načela, dakle da postane podmitljiv. To sugerira odnos 'pobjeda ili smrt', koji je još dugo imao utjecaja. To da je ovaj odnos pomoću nedostatnog sadržaja postao a-historijski formalno je priznato tek 1998. sa samoraspuštanjem, krajnje prekasno. Povratak u stare prilike većina aktera nikada nije bila isplanirala.

S RAF-om nismo htjeli vidjeti nedostatnu zrelost vremena jer nam je iz početničkih iskustava poslijeratnih pobuna kolektivno ili individualno oslobođenje bilo odveć zavodljivo, a život u društvu odveć nepodnošljiv. Postoji, dakle, svijest koja mora trčati glavom kroz zid i stoga je treba nazvati nesretnom. No ne i nedužnom. Ali ne može se ni jednostavno obilježiti kao nešto što treba osuditi, kao što se pokušaj pobune ili revolucije nikada ne može osuditi. Ona govori da je nešto prevladano. Tako i RAF, svejedno je li prerano ili često pogrešno. Tvrdnju da sloma ne može biti, držim skokom u ispravno životno određenje koje si neću dozvoliti. Umjetno uzbuđenje bivših šezdesetosaša i post-šezdesetosaša o nedostojnosti sustavu opozicijske ljevice nadglasat će činjenica da je građanski sustav u principu postavljen kao nešto što se ne može dovesti u pitanje. To danas pristaje u njihovu ropotarnicu. Takva budućnost bila bi bez svake nade.

RAF 1977. godine nije uspio. Pokoravanje je bilo jedino što nam je s državne strane trebalo ostati otvoreno kao okvir za kretanje, a iz toga spoznaja da se od RAF-a ništa ne može integrirati. To se može promatrati i kao negativno priznanje toga da je s RAF-om od početka nastupila fundamentalna opozicija. Smisao zatvora bio je u tome da svi mi malo-pomalo zagrizemo u kamen i kao subjekti skamenjeni skapamo od gladi. 'Pobijeljati'.¹¹ Nikada se više nismo trebali okupiti. Danas, čini se, mnogi si i sami to zabranjuju. A ipak: smatram da su svi zatvorenici koji su protiv poraza RAF-a ili svoje vlastite grupe prkosno odbili pokoravanje ispravno postupili i postupaju. To nas opet ujedinjuje.

Naš je pokret bio ispravan. Bio je to pokušaj da se razbije 'tijek postojećeg'.¹²

travanj 2006.

Uz dopuštenje autora preuzeto iz: Dellwo, K.-H.: 'Kein Ankommen, kein Zurück', objavljeno u: Holderberg, A. (Ed.): 'Nach dem bewaffneten Kampf', p. 97-129, © 2007 Psychozial-Verlag, Giessen/Germany s njemačkoga prevela Vesna Vuković